

BÀI KHẢI CỦA ÔNG NGUYỄN DUY THÌ

*

Ông người xã Yên-lãng, huyện Yên-Lãng, tỉnh Vĩnh-Phúc, làm quan dưới triều vua Lê Kính-tông (1600 – 1619).

Nhận thấy lúc bấy giờ có nhiều điều tai dị xảy ra trong nước, ông Nguyễn Duy Thì dâng bài khải rằng:

“Dân là gốc của nước, đạo trị nước cốt ở yêu dân mà thôi. Trời với dân đều một lẽ*, lòng dân vui thì ý trời thuận vậy. Cho nên người giỏi trị nước phải yêu dân như cha mẹ yêu con: nghe nói dân đói rét thì lo âu, trông thấy dân vất vả thì thương xót, cảm chính sự khắc nghiệt tàn bạo, cảm việc tự tiện thu thuế, để dân được sinh sống thoải mái, không có tiếng buồn giận thở than. Như thế mới là biết đạo trị nước.

Nay Thánh-thượng để ý đến dân, thi thố một chính sách gì là cốt để nuôi dân, ban hành một mệnh lệnh là cốt ngừa sự nhiễu dân; lòng yêu dân thật như độ lượng của trời đất cha mẹ.

Song những người thừa hành chưa thể tất hết ý đức của bề trên, chỉ chuyên làm điều bạo ngược, đua nhau xa xỉ; cai trị một huyện thì khốn khổ cho dân cả huyện, cai trị một xã thì khốn khổ cho dân cả xã; những việc những nhiễu hà lạm, chẳng việc gì không làm, khiến cho dân trong nước, trai không áo, gái không quần; tiệc hát xướng không có nữa, việc cưới xin không đầy đủ, việc nuôi người sống, chôn người chết, không biết nhờ vào đâu; việc ăn uống thường dùng hằng ngày không lấy gì chu cấp; những người nghèo yếu hèn hạ, những loài sâu bọ cỏ cây đều không sống nổi.

Trước những sự trạng ấy, trời đất phải cảm động, khiến lòng trời không thuận. Tai nạn nước lụt dâng lên lạ thường, phải chăng là vì chính sự lúc này có điều thiếu sót ? Có thể nào không sợ hãi tu tỉnh nghĩ đến cái lỗi gây nên điều tai biến ấy được ư ?

Nếu thi hành được chính sách an dân thì trên thuận lòng trời, dưới đẹp ý dân, tự nhiên tai dị đổi ra điềm lành, hằng năm được mùa, mọi người và mọi nhà no đủ, trong nước được thái bình, cơ nghiệp nước nhà truyền ức muôn năm, từ nay được lâu dài mãi mãi.”

Chú thích –

Trời với dân đều một lẽ: Nho-học quan niệm là Trời với Người cùng một thể, dân muốn thế nào là Trời muốn thế ấy. *Kinh Thư, Thái-thệ thượng*, có ghi: *Thiên cǎng vu dân, dân chi sở dục, thiên tất tòng chi*, hiểu nghĩa rằng Trời thương dân, dân muốn điều chi, Trời cũng theo. Vì thế, hễ vua làm điều gì trái lòng dân thì Trời sẽ gây ra thiên tai để nhắc nhở vua. Nếu vua biết kính Trời mà thay đổi cách cai trị, giúp cho dân được hạnh phúc, ấm no thì dân vui mà Trời cũng thuận vậy.

Ngô Thị Quý Linh sưu tầm

(*Sử Xanh Lưu Truyền*, Ý Linh xuất bản, Hoa-Kỳ, 1991)